

Událost a kosmos [1956]

(Předneseno na semináři prof. J. B. Kozáka dne 11. 12. 1956.)

Zcela souhlasím s tezí prof. Kozáka, že „vše, co existuje, jsou události“. Přihlédněme na chvíli k samotné události. Co je charakteristické pro událost? Především to, že má počátek, průběh a konec. Lze stanovit bezpečně počátek události? Jenom v jediném případě, totiž kdy tato událost je reprezentována akcí. A to ještě jenom zhruba a přibližně. V přesném slova smyslu nesmí jít ani o jakoukoli akci, nýbrž o primordiální akci, která je totožná s primordiální událostí (termín Whiteheadův). Ve všech ostatních případech, a to znamená ve všech případech, které nám jsou dostupné, které se otvírají našemu zkoumání na dnešní úrovni, nelze bezpečně stanovit počátek události prostě proto, že událost je komplexem událostí menších až nejmenších, primordiálních, takže nemá počátek jeden, ale mnoho. Jestliže však je počátků mnoho, je i konců mnoho, a stejně jsou rozštěpeny události i co do svých průběhů. Můžeme-li přesto rozlišovat události jednu od druhé, není to proto, že bychom byli schopni rozlišovati infinitezimální události primordiální, z nichž je každá pozorovaná událost setkána. Integrace takové makroskopické události není „objektivní“, nýbrž je provedena teprve subjektem jako první krok k re-akci na onu událost. Protože však do události není zapojen a zasazen subjekt jeden, nýbrž subjektů vždy víc, je ovšem takových subjektivních integrací, a tedy subjektivních aspektů události rovněž několik. Počátek události za takových předpokladů znamená tolik jako počátek určitého typu integrace jistého výběrem vymezeného okruhu tkaniva událostí, přičemž jak výběr, tak i sama integrace je součástí akce (aktivity) určitého subjektu. Podobně i konec události neznamena nic jiného, než že už žádný subjekt neintegruje daný okruh událostí (lépe: vybraný) uvedeným způsobem.

Teoreticky je ovšem velmi významné zabývat se otázkou událostí primordiálních. Je pochopitelné, že se tu mohu této otázky sotva dotknout. Snad má smysl naznačit jenom hlavní věc. Primordiální událost je současně primordiální akcí. Pro akci jsou charakteristické především dvě věci. Jednak její reaktivita, tj. schopnost podpořit a posílit svou vlastní účinnost jakýmsi přízpůsobením situaci, do níž subjekt hodlá zasáhnout, a za druhé přesáhnutí toho, čemu se přízpůsobuje čili co je dáno, schopností vyjít za meze daného čili tvořivosti. Počátkem události v přesném slova smyslu, tedy události primordiální, je počátek přesahování, počátek akce – a tím je subjekt. Všechny události mají tedy svůj počátek a původ v subjektech. Kde je však konec událostí? Akce míří ze subjektu, tj. z jeho subjektivní stránky, přes objektní do sféry tzv. vnějšího světa. Ať už je tedy akce namířena kamkoli, znamenalo by to, že konec akce, a tedy konec události je mimo subjekt. V tom je však pravdy jenom část. Kdyby konec každé akce (anebo, má-li akce – jak později uvidíme – konců víc, kdyby každý konec akce) byl mimo subjekt, mělo by to pro naše pojetí zvláštní důsledky. Museli bychom buď předpokládat něco, čemu se od počátku bráníme, totiž že subjekt je cosi trvajících bez ohledu na vlastní akce, tedy *movens, sed immotum*, a byly by tedy vedle událostí ještě subjekty, vedle proměn cosi věčného, neměnného; anebo bychom museli mít za to, že subjekt končí se svou akcí, resp. v jejím průběhu – a pak ovšem pojem subjektu postrádá veškerého oprávnění.

Proto musíme předpokládat, že konec některé akce (anebo, je-li přípustno předpokládat více konců akce, že některé konce akce) nemusí být mimo subjekt, který je jejich zdrojem,

nýbrž že mohou představovat jakousi okliku, kterou akce, vycházející ze subjektu, opíše, aby se nakonec navrátila k svému východisku. Tam podepře subjekt, který se tak vrátil sám k sobě, a tak může pokračovat.

Na tomto místě vyrůstá prvořadá otázka, jejíž řešení podstatně ovlivní tím či oním způsobem celou další výstavbu naší teorie. Jde o to, zda lze mít za to, že událost ve svém počátku může být ovlivněna a určena koncem (nebo průběhem) události jiné tak, že by jiná událost byla v té souvislosti agens, kdežto počátek události nové by byl výsledkem. Je to otázka, která se snad nejlépe vyřeší na tom zvláštním případě, kdy událost skončí tam, kde začala, tedy kdy jde o trvání subjektu. Kdyby tu předcházející událost byla příčinou následující, pak to znamená, že subjekt přece jenom trvá v neměnnosti nebo alespoň v periodické cykličnosti.

Mám za to, že jediné možné řešení, které se vyhne nepřekonatelným rozporům, je řešení, které odmítne vidět jádro věci v kauzálním působení, ale vidí je v navazování. Aktivitu tedy nevidí v tom, co předchází, nýbrž v tom, co následuje. Souvislost pak je dána nikoli v působení minulosti na přítomnost, nýbrž v navazování přítomnosti na minulost. Tím ovšem se ihned objasní i vlastní ontická funkce subjektů. Kdyby rozhodující bylo působení z minulosti do přítomnosti, pak je existence subjektů zbytečná a bezpředmětná. Naproti tomu, je-li princip v navazování, pak je subjekt nezbytným místem, kde se shromažďuje to z minulosti, co může sloužit jako vhodný materiál pro přítomnost, čili je místem, kde se minulost hodnotí a probírá, aby po některých stránkách a v některých liniích byla zachována, resp. obnovena, oživena, kdežto v jiných liniích aby propadla nicotě a neexistenci.

Tolik jsem byl nucen říci úvodem k několika kritickým poznámkám, pro něž jsem si tak připravil teoretické základy.

Především mám za to, že neplatí, že na každém místě a v každé chvíli do každé nejmenší události mluví celý vesmír, a to ze dvou důvodů. Především vesmír není celek v pravém slova smyslu. Hlavně však nemyslím, že by na každém místě a v každé chvíli bylo vše. Není tam to, co skončilo, aniž by bylo materiálem nějakého navázání.

Proto nesouhlasím ani s tím, že minulost i budoucnost je bezedná. To je optický klam, který je důsledkem geometrizace a aritmetizace času. Proto působení není pouhá sukcese.

Proto také neexistuje integrální (totální) příčina, kterou prof. Kozák ztotožňuje s minulostí. Neexistuje objektivně z důvodů již uvedených. Ale ani subjektivně, neboť není univerzálního subjektu.

Vesmír pak není konkrétum, ale abstraktum; konkrétum je jenom subjekt. Proto vesmír není jako celek tvořivý, neboť některé jeho složky jsou na vyšší úrovni než předpokládaný celek. Proto nemůžeme mluvit ani o podřízených složkách.

Přepis poznámek k výkladu na semináři prof. J. B. Kozáka pořizen ze strojopisu 6 kartiček a6, v evidenci pod č. 11469, přepis označen číslem 561211-1/4.